

בית דין צדק שע"י הרבנות הראשית לירושלים

מכונת שכורה שנגנבה
והלך אחר והחזיר את המכונת למשכיר ע"י תשלום לגנבים
האם חייב השוכר לשלם למחזיר את הוצאותיו

(מהד' כט אב)

נושא הדיון

א' שכר מחב' ב' מכונת בשווי 100.000 ש"ח, והיא נגנבה ממנו - שעות מספר לפני תום השכירות - אחרי שהשאיר אותה פתוחה כשהמפתחות בפנים. א' הבחין בגניבה וניסה לרדוף אחר המכונת, אך לא הצליח להדביק אותה, והוא התלונן על כך באותו יום למשטרה. יצויין, שעל פי חוזה השכירות במקרה של פשיעה, אחריות המכונת על השוכר, ולטענת חב' ב' מקרה זה היה בגדר "פשיעה", אם כי לטענת א' כיון שיצא מן המכונת לצורך פירוק סחורה והיה בקרבת מקום למכונת אין זו פשיעה, וכך, לדבריו, קבע ביהמ"ש. לטענת חב' ב' אין לרכבים שלה ביטוח מפני גניבה, וגם אם היה כזה ביטוח הביטוח אינו מכסה מקרה של גניבה מתוך פשיעה, ואילו א' טוען שבמחיר ההשכרה היה כלול ביטוח, והביטוח כן היה מכסה מקרה כזה של גניבה. הוא טוען שבחווה ההשכרה נכתב שמקום ההתדיינות בין הצדדים הוא ביהמ"ש בת"א, ואילו היו מתדיינים שם היה א' זוכה, וע"כ דינו לזכות גם בבית הדין.

ג', עובד בחב' ב', התקשר עם "מתווכים" ואלה החזירו את המכונת כעבור יומיים כשהיא שלימה, וג' דאג להחזירה לרשות החברה ע"י גרר, ומיד למחרת כבר עבדה בשירות החברה והושכרה לאחרים. עם החזרתה לחברה לא תבעה עוד החברה את א' עבור הגניבה, כיון שהגניבה חזרה אליה. לדברי ג' הוא שילם למתווכים מכספי חב' ב', וזו ניכתה סכום זה ממשכורתו של ג', ואת זה הוא תובע מא' בתוספת דמי עבודה שלו.

א' משיב שג' לא היה אלא פורע חובו של חבירו, כלומר חובו של א' לחב' ב' עבור אחריות המכונת, והוא פטור מלהחזיר לו, כיון שמעולם לא בקש מג' לעשות כן, ואילולא

פעולתו של ג' היתה המכונית נמצאת ע"י המשטרה, ג' משיב שא' כן אמר לו לעשות כן, אלא שאינו זוכר מה היו מילותיו, ואילו לא היה פועל מיד היו הגנבים מספיקים לפרק אותה ולא היה מה להחזיר, והמשטרה לא היתה נכנסת לראמאלה לחפש מכונית גנובה.

עוד טוען א' שהוא חושד שג' היה שותף של הגנבים, שאם נכון הסיפור שג' נפגש עם הגנבים או המתווכים כדי לשלם להם ולקבל את המכונית בחזרה היה עליו להטמין את המשטרה כדי שתתפוס אותם, ומשלא עשה כן משמע שהיה מעונין בתיווך בגלל שהתחלק אתם בשלל. גם דבריו על תשלום למתווכים היו בהם סתירות על גובה הסכום ומי שילם להם, פעם אמר סכום כזה ופעם סכום כזה, פעם אמר שהחברה שילמה ופעם אחרת אמר שהוא שילם. א' תובע שג' יציג הוכחות שאכן הוא שילם למתווכים, וכמה שילם.

ג' מבטיח שיציג ראיות לטענתו, ונקבעה לכך ישיבת בי"ד נוספת.

השאלות לדיון

- א. הוציא הוצאות כדי להציל חבריו מחיוב אחריות של שכירות, האם חייב השוכר להחזיר לו הוצאותיו.
- ב. האם יש חיוב השבת אבידה בפקדון שנגנב, כדי לפטור את השומר מאחריות.
- ג. הודה השוכר שהמושכר נגנב בפשיעתו, כשנמצא המושכר, למי הוא חוזר.
- ג. התיאש השוכר מהמושכר שנגנב ממנו, והמשכיר טרם התיאש, האם חל על המושכר דין יאוש.
- ד. דינו של הטוען איני יודע אם נתחייבתי, ולא הו"ל למידע.

תשובה

א. השוי"ע והרמ"א בסי' קכח סעי' א פוסקים שהפורע חובו של חברו לישראל אין הלזה חייב לשלם לו, ואפילו היה המלוה דוחקו.

בנידון דידן החוב של א' היה לחברת ההשכרה הישראלית, אלא שהתשלום של ג' – לטענתו – היה ל"מתווכים ולגנבים" הערבים, ופיטורו של א' מהחוב היה ממילא כתוצאה

מהחזרת המכוננית לחברה (כלל לא ברור לי אם היתה החברה תובעת את א' בד"ת לאחר שהצליחה לקנות את המכוננית מהגנבים ולהצילה מזוטו של ים - לטענתה - האם לא היה לה "קייס" לזכות). דין זה דומה לפורע חובו לישראל שכו"ע מודו שאינו חייב להחזיר, שמא היה א' מפייס את החברה או שהיה מוצא אוהבים שיפייסו אותה. ולא מצאתי בחוב זה תנאי שעליו לשלם אותו בעצמו ולא ע"י אוהבים.

(גם אם פרע חובו של חבירו לעכו"ם, הכריע השי"ך בסי' קכח ס"ק ו' דלא כרמ"א, ולדעתו בין פורע לישראל ובין פורע לעכו"ם אינו חייב לשלם, כמ"ש תוס' פרק הכונס דף נח א לגבי בע"ח דוחק דאוהבים היו פורעים עבורו, וזה שי"ך ג"כ בבע"ח עכו"ם.)

הכסף ששילם ג' למתווכים ולגנבים - לטענתו - לא היה חובו של א', שהרי חובו של א' היה לחברה ולא לגנבים, אלא זה היה דמי קניית המכוננית בחזרה עבור החברה, ואם היתה כאן השבת אבידה היתה זו עבור החברה ולא עבור א'. וגם אם בעקיפין נפטר א' מחובו לחברה, הרי מפרטי הסיפור עולה שהמטרה הראשית של ג', בתור עובד החברה, היתה עבור החברה שתוכל מיד להשכיר שוב את המכוננית ולהרויח בה, והראיה שהכסף לתשלום הוצא בתחילה על חשבון החברה, ורק אח"כ גלגלה החברה את החוב על ג', בגלל חישובי סיכון פלילי, וג' הסכים לכך כדי שיוכל לתבוע רווחיים לעצמו.

כל זאת ועוד. במשנה ב"מ ל ב: היה בטל מסלע לא יאמר לו תן לי את הסלע אלא נותן לו שכרו כפועל. ובחי' הרמב"ן שם: ואיכא דקשיא ליה אמאי נותן לו שכרו כפועל, מבריה ארי מנכסי חברו ופטור. ותירץ הרמב"ן וז"ל: ול"נ דשכר פעולה ממונא דמטא לידיה דבעל אבידה היא דמי לפועל שעשה מלאכה בשל חבירו שלא מדעתו דאמרין לקמן ונוטל מבעה"ב מה שנהנה אותן, אבל פורע חובו של חבירו וכיו"ב דלא מטי לידיה דבעה"ב אלא מחילת חובו של זה וסילוק נזקו ממנו, מבריה ארי מנכסי חבירו הוא, ואע"ג דאית ליה פסידא פטור. וסיים הרמב"ן: ולשון זה עיקר ברור הוא. ע"כ. והובא ברשב"א ור"ן ונ"י ב"מ שם. וכתב בחי' הרי"ם כתובות קז ב שבמשיב אבידה חייב לשלם לו לפי שהוא כמשביח את ממונו שמוציאו ממקום שאינו משומר למקום המשומר, והוסיף בחו"ב להגרח"ג שליט"א כתובות שם דכשהנידון על הצלת דבר בעין, אם מן הארי או מן האבידה, הרי כל פעולה נחשבת כפועל אצל בעל האבידה, ומצטרפת פעולתו עם החפץ כאילו הוסיף בשבח בעין של החפץ, ודוקא כשפעולתו היא בחפץ של בעה"ב דבזה יש לו דין יורד, אבל אם פעולתו בדבר מן החוץ, כמו מבריה ארי,

שאין כאן דבר בעין, בזה אינו אלא כגורם ולא חשיב בדין יורד. ועי' קובץ "ברית אברהם" עמ' תמ מבעל הברכת שמואל שבמשיב אבידה חייב משום נהנה (ועי' פנ"י כתובות קח א לתרץ קושית המהרש"א שם על תוס', ועי' מרדכי ב"מ סי' שמב ומרדכי כתובות סי' רעג, ועי' שו"ת פרי תבואה ח"ב סי' נח בדעת תוס' ב"מ קיב ב ד"ה קציצה, וחלקת יואב חו"מ סי' ט, וברכת שמואל ב"מ סי' כו אות ד וספר זכרון "נצר מטעיי" עמ' שס בשם הגר"ח, ועוד). ושאלתי (ביום כז תמוז תשס"ו) את מרן הגר"ש אלישיב שליט"א אם דברי הרמב"ן הנ"ל הם גם להלכה, שהרי לא הובאו בשו"ע, והשיב שבודאי דבריו הם גם להלכה.

והעירני ידידי הגראצ"ה שליט"א שבשו"ע מבואר שעיקר הטעם בפורע חובו של חבירו דפטור הוא משום דשמא היה מפייסו או שהיה מוצא אוהבים שיפרעו עבורו, אבל לולי טעם זה גם פורע חובו היה חייב, כמו בפורע חובו לנכרי שלדעת הרמ"א חייב להחזירו, וזה דלא כהרמב"ן, שהרי לרמב"ן אין הטעם משום שהיה מפייסו אלא משום שאין כאן דבר בעין שהשיב לו אלא רק מחילת חוב וסילוק המזיק, ולדבריו היה בפורע חובו לנכרי.

יש ליישב שאין בכך סתירה לרמב"ן, הרמ"א סובר שפורע חובו לנכרי חייב מדין משתרשי ליה, מה שאין כן בפורע חובו לישראל, וכמו שביאר הגרש"ש הובא בפס"ד ירושלים כרך ז עמ' מז לענין אנסו בית המלך גרנו.

ומעתה לנידון דידן. ג', שעבד בחב' ההשכרה, התקשר עם מתווכים כדי להחזיר את המכוננית לפני שהגנבים יספיקו לפרק אותה, וההתקשרות הזו עלתה לחברה כעשרים אלף ש"ח. ג' דאג להחזיר את המכוננית לידי החברה שמיד השכירה אותה לאחרים. כעת מגלגל ג' את הוצאות ההחזרה על השוכר, משום שבפעולתו הרויח א' את חיוב האחריות שהיה עליו כגניבה.

נראה שצודק א' בטענתו שג' לא היה עבורו אלא פורע חוב, שהרי את המכוננית הוא החזיר לעצמו, כלומר לחברה, ולא לא', וע"כ אין לו דין יורד כמשיב אבידה אלא רק מבריה ארי.

ב. כתב בחי' רעק"א ב"מ כב ב: אבידת אחיך. יש לדון: ראובן שהיה שומר של נכרי וקבל עליו אחריות שמירה, ונאבד ממנו החפץ, היה נלענ"ד שיש על המוצאו חיוב השבה אף דגוף

החפץ של נכרי, מ"מ הוא מציל הישראל מן ההפסד שלא יצטרך לשלם, לא מיבעיא לר"ש דאמר דבר הגורם לממון כממון דמי הוי החפץ ממון הישראל, אלא אפילו לרבנן היינו שאין זה החפץ של השומר, אבל מ"מ הוא מציל הנכסים של ראובן שלא יתחייבו לשלם, כך היה נלענ"ד בסברא בפשיטות גמור. אמנם חברי ידידי הרב מו"ה ישראל נ"י מפקפק בדבר דמ"מ י"ל לרבנן דר"ש הך חפץ לא מיקרי אבידת אחיך וכו'. וצ"ע לדינא. ע"כ. והובא בפת"ש סי' רסו ס"ק א, ועיי' נפש חיה ב"מ לא א שצידד כהרעק"א.

ובנידון דידן שבהשבת המכונת מידי הגנבים החזיר ג' את המכונת עצמה לידי החברה ופטר בכך את חיובו של א' באחריות המכונת, לדעת הרעק"א קיים בכך גם השבת אבידה לא', לא מיבעיא לדעת ר"ש דגורם לממון כממון, אלא אפילו לרבנן דלאו כממון דמי, מ"מ הציל את נכסיו של א' שלא יתחייבו לשלם. ובמשיב אבידה שנינו שמשלם לו כפועל. אלא שבנידון דידן טוען א' שהיה על ג' לערב וליידע את המשטרה ואז היה מחזיר את המכונת בלי כל תמורה, ומשלא עשה כן, כנראה, כדי לא לאבד את הקשרים עם המתווכים והגנבים למקרים אחרים, אין לחייבו על ההוצאות והשכר בתורת משיב אבידה.

ג. במשנה ב"מ ריש המפקיד: המפקיד אצל חבירו בהמה או כלים ונגנבו או שאבדו, שילם ולא רצה לישבע וכו' נמצא הגנב משלם תשלומי כפל טבח ומכר משלם תשלומי ארבעה וחמישה, למי משלם למי שהפקדון אצלו וכו'. ופסק הרמב"ם שאלה ופקדון פ"ח ה"א: חזרה הבהמה עצמה, חוזרת לבעליה היא ונזותיה וולדותיה וכו'. וכתב הכ"מ שכ"כ תלמידי הרשב"א. וכתב הש"ך סי' רצה ס"ק יא שמתוס' ב"מ שם סוף ד"ה כגון, משמע שגוף הבהמה לשומר, וראיית תלמידי הרשב"א שהביא הכ"מ אינה מוכרחת, וקרוב לומר שאף שהשומר רוצה דוקא, הבהמה חוזרת לבעליה, אלא משום דמיירי התם באמר הריני משלם ולא שילם קאמר חזרה הבהמה עצמה שהרי לא שילם ומסתמא אינו מקפיד על גוף הבהמה אלא על הדמים. ועיי' קצוה"ח ונתה"מ שם וחי' אנשי שם על הרי"ף ריש המפקיד, וחי' רבינו חיים הלוי מכירה פכ"ג הי"ג ואו"ש שאלה שם, ועוד.

וברמב"ם שם ה"ב: שומר חנם שאמר פשעתי זכה בכפל, שהרי חייב עצמו לשלם וכו' וכן נושא שכר והשוכר שאמר נגנבה קנה הכפל שהרי חייב עצמו לשלם וכו'. ונחלקו הב"י והב"ח סי' רצה (סעי' ג) אם כשאמר נגנבה אע"פ שלא אמר הריני משלם קנה הכפל, או דוקא כשאמר הריני משלם. ועיי' בחי' הרי"ם סי' רצה אות עו ובשער החדש על העיטור פקדון אות

לה, שדייקו מהרמב"ם דכיון שאמר פשעתי או נגנבה קנה הכפל אע"פ שלא אמר הריני משלם.

ובנידון דידן שא' הודה שהמכונת נגנבה כשהשאיר אותה פתוחה והמפתחות בפנים, אע"פ שלא אמר הריני משלם, לדעת הרמב"ם כבר זכה בה לענין כפל, ובאופן כזה לדעת התוס' זכה בגוף המכונת, והמכונת היתה צריכה לחזור אליו ולא לחברה, ורווחי ההשכרה היו צריכים להיות לא' (והעיר יידי הגראצ"ה שליט"א שבזה"י שאין מחייבים כפל, לא קנה המכונת לכו"ע). אך לדעת הרמב"ם עצמו המכונת חוזרת לחברה ולא לשוכר, וכפי שאכן נעשה במציאות.

ד. ע"י נחלת צבי סי' רנט שיאוש השומר אינו פוטר מחובת השבה, שכיון שע"י היאוש יכול אחר לזכות בחפץ ולהפקיע את בעלותם של הבעלים הראשונים לא יתכן שימסר הדבר למי שזכותו היא רק להחזיק בחפץ (וכן אמר מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א ביום כח תמוז תשס"ו). אך ע"י שו"ת מהרי"ל דיסקין פסקים אות קפט ואולם המשפט סי' רסב שכיון שימסרו הבעלים את החפץ לידי השומר משמע שסמכו עליו ועל שיקול דעתו, וכשהוא מתיאש ודאי שהיתה לו סיבה מספקת להתיאש, וגם לענין זה הוא מיופה כוחם של הבעלים. וע"י שבט הלוי ח"ג סי' קמ דהגזברים חשובים כבעלים לענין יאוש, כיון שהעניים אינם חשובים בעלים כל זמן שהכסף ביד הגזברים. משמע שאילו העניים היו בעלים לא היה מועיל יאוש הגזברים אע"פ שהם שומרים על הכסף.

ובנידון דידן אם נפרש את התנהגותו של השוכר בשעה שהפסיק לרדוף אחרי גנבי המכונת, כיאוש, הרי לדעת מהרי"ל דיסקין ואולם המשפט מועיל יאוש אף שבעלי המכונת לא התיאשו, אך לדעת הנחלת צבי כיון שבעלי הרכב לא התיאשו, אין יאושו של השוכר מועיל. אמנם יתכן שהגשת התלונה במשטרה מצד השוכר מלמדת שעדיין לא התיאש וסמך דעתו שהמשטרה תאתר את הגנבים והמכונת תוחזר. וצ"ע.

ה. כתבו בתוס' כתובות יב ב וב"ק מו א שלא נחלקו רב הונא ורב יהודה עם רב נחמן ור' יוחנן אם ברי ושמא ברי עדיף אלא כשהיה הברי טוב והשמא גרוע, אבל כשהברי גרוע והשמא טוב, שלא היה עליו לדעת איך היה המעשה, כו"ע מודים שהממע"ה. ופסק הרמב"ם נז"מ פ"ט ה"ו וש"ע סי' ת סע"י א שאין הנתבע צריך להשבע כלל. וע"י שי"ך שם ס"ק ב וד ובמה שצ"יין שם.

ובנידון דידן השמא של א' הוא שמא טוב, שהרי לא הו"ל למידע אם ג' אכן הועברה המכוננית לראמאלה - ששם היא אבודה ממנו ומכל אדם - או שמא הועברה למקום מיסתור בירושלים, שהמשטרה יכולה היתה לתופסה. גם לא הו"ל למידע אם ג' קנה את המכוננית מהגנבים או שהיה שותף אתם לגניבה, וגם לא הו"ל למידע כמה כסף שילם ג' לגנבים, ע"כ יש לפוטרו אפילו משבועה.

נ.ב. "החוב" של דמי האחריות שהתחייב השוכר לחברה במקרה של פשיעה, שעל פיו טענה החברה שא' חייב היה לשלם לה את דמי המכוננית, וזאת משום שהשאיר אותה פתוחה עם המפתחות בפנים, נושא זה לא נבדק על ידינו מהבחינה המשפטית האם בכל מקרה נחשב הדבר לפשיעה, גם אם הנהג יצא מהרכב לצורך פירוק סחורה ונמצא ברדיוס מסויים מהמכוננית, או שיש מקרה שאין הוא בכלל פשיעה, ויש לבדוק את הנושא.

הרב אברהם דוב לוי, אב"ד